

Визнання Святійшого Урядуючого Синоду Російської Православної Церкви двома Східними Патріархами

священик Ярослав Черенюк

Статтю присвячено огляду історії визнання двома Східними Патріархами Святійшого Синоду РПЦ – вищого церковного органу Православної Церкви в Російській імперії після проведення неканонічної за своєю суттю церковної реформи російським царем Петром I у 1721 році. Важливим моментом цього визнання є те, що після свідомого припинення фінансової допомоги від Москви Східним Патріархам було нарешті отримане фактичне визнання Св. Синоду лише двома з них – Константинопольським та Антіохійським патріархами.

Ключові слова: «Духовний регламент», Святійший Синод, цар Петро I, архієпископ Феофан (Прокопович), грамоти Східних Патріархів.

Російська Православна Церква, яка знаходилася в кінці XVII століття в занедбаному стані, потребувала реформ внутрішнього життя, проте не в такій докорінній формі, як це здійснив цар Петро I. Навряд чи хто буде сумніватися в тому, що церковна реформа Петра I, перш за все, різко перервала «теократичну» традицію, свідомим і всестороннім переходом на західну установку свідомості.

У планах Петра I, втілених у звершеній ним церковній реформі, важко вказати іншу мету, крім прийнятого наміру обмежити діяльність і вплив Церкви. Реформа Петра I поставила вище церковне управління в ряд звичайних державних установ, змушуючи Церкву бути провідником волі та бажань держави. Приймаючи «Духовний регламент», державна влада прямо втручалася в область канонічного права, проникаючи у внутрішнє життя Церкви. Так, обов'язки єпископів цим актом зводились до різного роду зовнішніх дій, способи виконання яких докладно встановлювалися в тому ж «Регламенті».

Цар Петро I та архієп. Феофан (Прокопович) усвідомлювали всю незаконність уведення Духовної колегії, тому наступним, не зовсім правомірним актом з їхнього боку, було звернення до Східних Патріархів стосовно визнання Святійшого Синоду вищим церковним органом влади Російської Церкви. Якщо російське духовенство змушене було підкоритися бажанням і наказам Петра, пам'ятаючи про його жорстокість щодо справи царевича Олексія, то ставлення до всього цього Східних Православних Патріархів було для Петра зовсім незрозумілим. Між тим їх одобрення мало велике значення з міркувань церковно-політичних. Таке схвалення послужило б в очах російського народу і духовенства авторитетною санкцією новоствореного Св. Синоду.

У середині 1721 року архієпископ Феофан, очевидно зі згоди Петра I, складає латинською мовою проект листа до Східних Патріархів, який повинен був пояснити вже здійснену в Росії церковну реформу, щоб отримати згоду на її запровадження зі сторони Східних Церков. В архіві Синоду цей проект зберігся в російському перекладі самого автора. Петро I тактовно не пустив у хід цей проект. У ньому немає ніякого прохання про визнання, а лише інформація про реформу, здійснену монархом, а не церковною владою.

Петро I змальовується богонатхненним упорядником Церкви на правах «помазаника» – «христа» з маленької букви. За словами архієпископа Феофана, Петро «увесь на те виклався, як би кращій образ церковного управління винайти. І винайшов, Божим воістину натхненням, таке, яке середнє є між некорисним владарюванням однієї людини, незручним і частим скликанням Соборів».

Отже, це «середнє» ні патріарх, ні Собор. Ухиляючись від прямого прохання про визнання канонічним такого нового «середнього» встановлення, архієпископ Феофан (Прокопович) так закінчує своє красномовне викладення:

«І законного свого засновника має, Христа Господнього, височайшого в нас Божого служителя, благочестивого обох часів (Старого і Нового Завітів) царя і в цій справі наслідував... древніх християнських царів, ставши Священному Синоду нашому за Верховного Голову і Суддю»¹.

¹ Карташев А. В. Очерки из истории Русской Церкви: В 2-х т. – СПб.: 2004. – Т. 2. – С. 374.

Документ цей, який яскраво виражає збентеження нечистої совісті архієпископа Феофана (Прокоповича), не був посланий на Схід. Після роздумів був замінений іншим зверненням до Константинопольського патріарха Єремії III (1715-1726), уже прямо від особи самого Петра I і датований 30 вересням 1721 року. У грамоті вже імператора Петра I до патріарха Єремії справу представлено невідповідно до дійсності – з перекрученням фактів та з текстуальними змінами документів².

Ця грамота Петра містить у собі грецький переклад маніфесту від 25 січня 1721 року. На початку маніфесту критичні зауваження проти патріаршої системи замінені в грамоті Петра I словами:

«За тривалим здоровим міркуванням і порадою, як з духовними, так і світськими членами Держави Нашої, задумали влаштувати із владою рівнопатріаршою Духовний Синод, тобто вищий духовний Соборний Уряд для управління Держави Нашої Всеросійської Церкви з достойних духовних осіб, як Архієреїв, так і кіновіархів (начальників спільножительних монастирів – прим. авт.) кількістю достатньою, і визначили ... підкорятися у всіх духовних справах цьому Синоду, як те робили раніше при колишніх Всеросійських Патріархах. Цьому ж Духовному Святійшому Синоду визначили Ми, через учинену інструкцію, щоби Святою Церквою управляли неодмінно у всьому за догматами Святої Православної Церкви Грецького сповідання, та цих догматів мали би за правило непогрішиме свого Уряду, у чому вищезгадані і присягою у Святій Соборній Церкві, цілуванням святого хреста і підписанням своїх рук, себе зобов'язали. І надіємося, що Ваше Всесвятійшество, як перший Архієрей Православної Кафолічної Східної Церкви, це Наше запровадження і утворення Духовного Синоду за благо визнати забажаєте, і про те іншим Блаженнішим, Олександрійському, Антіохійському та Єрусалимському Патріархам повідомлення учините»³.

² Лотоцький О., проф. Автокефалія: У 2-х т. – Варшава: Праці Українського Наукового Інституту, 1935-1938. – Т. 2: Нарис історії автокефальних Церков. – 1938. – С. 408.

³ Царская и Патриаршие грамоты о учреждении Святейшего Синода, с изложением Православного исповедания Восточно-Кафолической Церкви. – СПб.: Синодальная типография, 1838. – С. 4.

На закінчення говориться, що «Святійший Духовний Синод» буде і надалі тримати зв'язок з патріархами з церковних питань, після чого Петро додає:

«За що Ми, з особливою Нашою до Вашого Всесвятійшества прихильністю, у вимогах Ваших всіляку поблажливість виявляти обіцяємо»⁴.

Ця фраза є дипломатичним натяком на те, що патріарх і в майбутньому може звертатися до царя за грошовою допомогою, яку він до цього часу отримував з Росії, якщо, звичайно, визнає Св. Синод законною церковною установою.

Ця грамота, відправлена імператором Петром I до Константинопольського патріарха Єремії III, говорить історикам надзвичайно багато. Відсутність церковно-канонічного обґрунтування церковної реформи показує, перш за все, що імператор Петро I та архієпископ Феофан (Прокопович), який, без сумніву, склав і цю грамоту, розуміли, що ніяких канонічних основ у реформи немає. Зміни в тексті маніфесту не залишають сумніву, що патріарх був поінформований не просто неточно, а зовсім не правильно.

У грамоті не тільки обминали слово «колегія», але й не вказували на те, що Св. Синод є, по суті, такою ж, як і інші державні колегії. Навпаки, грамота представляє справу так, наче мова йшла про заміну патріарха Синодом, який володіє такими ж повноваженнями. Слова «за тривалим здоровим міркуванням і порадою» зі світськими й духовними чинами не відповідають тим умовам секретності, у якій це відбувалося⁵.

Лише між іншим згадується про деяку «інструкцію», але патріарху не повідомляється, що під нею має на увазі такий визначальний документ, як «Духовний регламент». Зміст присяги членів Синоду інший: не вірність догматам, а вірність тільки монарху. Про склад Синоду сказано навмисно неясно: «кількість достатня». Ні слова не говориться і про включення Св. Синоду (Духовної колегії) в колегіальну систему державного управління, про підкорення Церкви волі монарха і про контроль держави над Церквою⁶.

⁴ Царская и Патриаршие грамоты о учреждении Святейшего Синода, с изложением Православного исповедания Восточно-Кафолической Церкви. – СПб., 1838. – С. 4.

⁵ Карташев А. В. Очерки из истории Русской Церкви: В 2-х т. – СПб., 2004. – Т. 2. – С. 376.

⁶ Смолич И. К. История Русской Церкви 1700-1917: В 2-х ч. – М., 1997. – Ч. 1. – С. 94.

За цією грамотою неможливо було скласти собі певної уяви про нову установу. І, можливо, тому патріарх Єремія в листі-відповіді, датованому 1 лютого 1722 р., на прохання про визнання Синоду писав:

«Про те, що просите нас, щоби бути згідними у присуді про Синод, який ухвалив самодержавна Ваша царська величність, і тому, що в даний час жоден з братів і співслужителів наших, патріархів Олександрійського, Антіохійського та Єрусалимського, з нами немає, але всі в Богом ввірених їм паствах перебувають і скорому часі сюди прибудуть, і коли порадимося і їх наміри сприйmemo... тоді без затримки про те дамо відповідь...».

Грамота ця була отримана через лікаря Полікалу 1 квітня 1722 року⁷.

У грудні 1723 р. через колегію іноземних справ були отримані довогоочікувані для Петра I відповіді про визнання Св. Синоду, правда, тільки від двох Східних Патріархів (ПСП. Т. IV, № 1331)⁸. Датовані 23 вересня 1723 р. грамоти від патріарха Константинопольського Єремії та Антіохійського Афанасія (ПСП. Т. III, № 1115) були написані на окремих хартиях, але майже цілком тотожних у всьому, крім підпису. Патріархи об'являли, що

«Синод у Російському Святому великому Царстві є і називається він Нашим у Христі Братом... і має владу творити і звершувати, що і чотири Апостольські Святійші Патріарші Престоли»⁹.

У додатковій грамоті патріарха Єремії повідомляється, що патріарх

«Олександрійський відійшов у вічні обителі, і нині підшукується достойний муж на цей престол. А Єрусалимський, після підписання православного сповідання і писання, написаного заради православного сповідання, хворіє і лежить на постелі. Тому залишився окремо від Нас, визнати і утвердити Священний Цей

⁷ Рункевич С. Г. История Русской Церкви под управлением Святейшего Синода: В 2-х т. – СПб., 1900. – Т. 1: Учреждение и первоначальное устройство Святейшего Правительствующего Синода (1721-1725). – С. 152.

⁸ Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. – Т. IV (1724-1725 янв. 25). – СПб., 1876. – С. 179.

⁹ Царская и Патриаршие грамоты о учреждении Святейшего Синода, с изложением Православного исповедания Восточно-Кафолической Церкви. – СПб., 1838. – С. 8.

Синод за проханням... За цих маємо турботу, щоб і від інших підтвердження було, якщо буде потрібно, досить бо і цього»¹⁰.

Але цих грамот від двох інших Східних патріархів так і не було прислано¹¹.

*«Константинопольському патріарху затвердити це самопри-
ниження Російської Церкви було, – як пише А. В. Карташов, –
очевидно, дуже легко, пам'ятаючи про те, як було тяжко в 1589
році патріарху Константинопольському Єремії II визнати
за Московією патріарший титул. Тепер, до полегшення гре-
ків, Москва своїми руками знімала з себе почесний патріарший
куколь з херувимами»¹².*

Проте бачимо, що патріархи у своїх грамотах не називають Синод «Святійшим» – титулом, який належить вищій церковній владі, а тільки «Священним Синодом».

Так неканонічна за задумом, за її принципами і способом її проведення в життя церковна реформа Петра I була формально легалізована цим визнанням двох Східних Патріархів. Петро I та архієпископ Феофан (Прокопович) були дуже задоволені, і Синод негайно розпорядився розіслати патріарші грамоти в єпархії для зачитання в храмах принашклому народу, замовчуючи, що тільки два патріархи визнали Св. Синод (ПСП. Т. I, № 1337)¹³.

Грецькі оригінали патріарших грамот разом з «Посланням Патріархів Східно-Кафолічної Церкви про православну віру», прислані також Св. Синоду, знаходяться в «Полном собрании постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской Империи» за 1722 рік (Т. III, № 1115). Ці патріарші грамоти завжди і пізніше друкувалися разом з «Посланням Східних Патріархів» (1723 р.), під яким, до речі, стоїть підпис і Єрусалиського Патріарха Хрисанфа (вересень 1723 р.), який у той же час не прислав

¹⁰ Царская и Патриаршие грамоты о учреждении Святейшего Синода, с изложением Православного исповедания Восточно-Кафолической Церкви. – СПб., 1838. – С. 12.

¹¹ Лотоцький О., проф. Автокефалія: У 2-х т. – Варшава: Праці Українського Наукового Інституту, 1935-1938. – Т. 2: Нарис історії автокефальних Церков. – 1938. – С. 409.

¹² Карташев А. В. Очерки из истории Русской Церкви: В 2-х т. – СПб., 2004. – Т. 2. – С. 377.

¹³ Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. – Т. IV (1724-1725 янв. 25). – СПб., 1876. – С. 182.

своєї грамоти про визнання Св. Синоду законною вищою церковною владою в Росії.

Але російські історики й каноністи ХІХ століття, як і сучасні, аналізуючи синодальний устрій РПЦ, акцентують увагу на вищезгаданому визнанні синодальної влади «усіма Східними Патріархами»¹⁴. Також сучасний історик Російської Церкви й укладач підручника «Курс церковного права» прот. Владислав Ципін, сам від себе додає: «Аналогічні грамоти були отримані й від інших Східних Патріархів»¹⁵, що не відповідає дійсності. Цими твердженнями російські історики й каноністи намагаються виправдати церковну реформу Петра І, «не дивлячись на її канонічну неповноцінність»¹⁶, однак «прийнятою ієрархією і народом, визнаною Східними Патріархами»¹⁷.

Більш прийнятною і об'єктивною є думка, що життя Церкви протягом синодальної доби ніколи не згасало. Церква була змушена під тиском світської влади «стиснутися», але глибина церковної свідомості не відгукнулася на реформу і, як пише відомий російський богослов прот. Георгій Флоровський: «Ніколи петровська реформа не була скріплена або ж визнана церковною згодою чи волею»¹⁸.

Готовність же Константинопольського та Антіохійського патріархів піти на поступки щодо неканонічних дій Петра І пояснюється не тільки тим перекрученням суті справи, яке мало місце в грамоті Петра, але, як зауважує І. К. Смолич, «залежністю патріархів, які знаходилися під турецьким пануванням від російських субсидій»¹⁹. У збірнику «Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода» за 1724 рік Т. IV та в Т. VI за 1726 рік, містяться документи і грамоти патріархів Константинопольського та Антіохійського про прохання видачі їм обіцяних грошей за жалуваними грамотами російських царів.

27 квітня 1724 року у Св. Синоді розглядалося прохання доместика Константинопольської Великої Церкви Григорія Ватація про

¹⁴ Федоров В. А. Русская Православная Церковь и государство. Синодальный период. 1700-1917 гг. – М., 2003. – С. 13.

¹⁵ Цыпин В., прот. Курс церковного права. – Клин: Христианская жизнь, 2004. – С. 328.

¹⁶ Там само. – С. 329.

¹⁷ Там само. – С. 329.

¹⁸ Флоровский Г., прот. Пути русского богословия. – 3-е изд. – Париж, 1983. – С. 88.

¹⁹ Смолич И. К. История Русской Церкви 1700-1917: В 2-х ч. – М., 1997. – Ч. 1. – С. 94.

видачу Патріархату за 1721, 1722 і 1723 роки грошей, за жалуваною грамотою від 3 січня 1718 року (ОАСС Т. IV, № 211)²⁰.

«Цар Петро Олексійович...жалуваною грамотою від 3 січня 1718 р. визначив щорічно, на допомогу Великій Константинопольській Церкві, до нього, святійшого патріарха Єремії і майбутнім після нього святійшим Константинопольським вселенським патріархам, з царської скарбниці посилати на три тисячі рублів соболів» (ОАСС Т. IV, додаток V)²¹.

З 1721 р. видача грошей, з невідомих причин, була припинена. Патріарх жалівся Петру I, писав канцлеру графу Головкіну і у Св. Синод²².

Патріарх Єремія III писав у грамоті на ім'я Синоду від 26 вересня 1723 року:

«Самодержавна...Величність...заради обставин часу і значних утримань... подарував нам через Його жалувану грамоту давати соболів на три тисячі рублів у рік, що до 1720 року й отримували. 1721 ж і 1722 року писали Його Священній Величності з лікарем паном Георгієм Полікалою і друге через священнішого співбрата нашого колишнього Меленікійського кир Григорія найсвітлішому канцлеру графу... Головкіну, що і до цього дня немає відповіді, і не розуміємо цьому причини. Тому і зараз пишемо... святому Російському Синоду, який є багаточленовий нашою згодою, заради цього потурбуйтеся найперше, щоби добре склалися обставини, для подачі нам незабаром милостині 1721 та 1722 років і поточного 1723 року» (ОАСС Т. IV, додаток V)²³.

Ця грамота патріарха Єремії III датована 26 вересня 1723 року, тобто через 3 дні після грамот про визнання Св. Синоду, але була пред'явлена в Синод, що перебував тоді в Москві, тільки 27 квітня 1724 року, коли схвальні грамоти дійшли в грудні 1723 року²⁴.

²⁰ Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. – Т. IV (1724). – СПб., 1880. – Стлб. 213.

²¹ Там само. – Стлб. XXXIV-XXXV.

²² Там само. – Стлб. 213.

²³ Там само. – Стлб. XXXVII.

²⁴ Рункевич С. Г. История Русской Церкви под управлением Святейшего Синода: В 2-х т. – СПб., 1900. – Т. 1: Учреждение и первоначальное устройство Святейшего Правительствующего Синода (1721-1725). – С. 152.

Патріарх пише, що вже писав листа про не видачу обіцяної допомоги до Петра I через Георгія Полікалу, який 1 квітня 1722 року передав цей лист разом з першим листом-відповіддю патріарха Єремії від 1 лютого 1722 року на прохання Петра I про визнання Св. Синоду, у якому він зволікає з визнанням Синоду через те, що не було з ним інших патріархів, але в той же час у додатковій грамоті від 23 вересня 1723 року пише, що якщо потрібні грамоти двох інших патріархів, то він про це потурбується, але *«досить бо і цього»*. У цій грамоті патріарх нагадує Синоду, що він визнав неканонічний *«багаточленовий»* Синод і тому нехай тепер Св. Синод потурбується про милостині для Константинопольського патріарха.

Уповноважений від патріарха Григорій Ватацій звернувся в Синод з проханням про видачу патріархату затриманого з 1721 року утримання, приложивши до прохання й копію з вищевказаної жалуваної грамотою. Разом з цим Ватацій представив грамоту на ім'я Св. Синоду і від Антіохійського патріарха Афанасія, датованою теж 26 вересня 1723 року, у якій останній, доводячи до відома Синоду про втрату жалуваної грамоти, яка була надана ще царем Олексієм Михайловичем Антіохійському патріарху Макарію, просив нову грамоту:

«Тому просимо ваше у Христі братство зробити пошук і, якщо все добре там, то повідомити про те Самодержавній величності, щоби визначити або відновити, або інакше надасть благодіяння від невичерпних Його Величності скарбів» (ОАСС Т. IV, додаток VII)²⁵.

Вислухавши прохання Ватація, як і грамоти двох патріархів, Св. Синод 19 травня 1724 року постановив: *«Про ті їх патріарші вимоги, які належать до Колегії Іноземних Справ, посилати в ту Колегію указ, щоби по тій їхній вимозі було прийняте рішення»*. Указ був посланий 22 травня разом з копіями патріаршких грамот. Як вирішила справу Колегія – невідомо (ОАСС Т. IV, № 211)²⁶.

Відомо лише, що в 1726 р. Св. Синод розглядав грамоту, датовану 29 вересня 1725 року, нового Антіохійського патріарха Сильвестра, який сповіщав Синод про своє вступлення на патріарший престол.

²⁵ Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. – Т. IV (1724). – СПб., 1880. – Стлб. XXXVIII-XXXIX.

²⁶ Там само. – Стлб. 213.

Зображаючи тяжке становище Антіохійського патріархату, просив допомоги від Російської Церкви. Саме він просив або відновити колишню грамоту на право збору посланцями з Антіохії пожертв у Росії, надану царем Олексієм Михайловичем, або ж дати нову. Св. Синод визначив:

«Про грамоту, надану царем Олексієм Михайловичем патріарху Макарію, довідатися в Колегії Іноземних Справ, у якому році учинена і про відновлення її чи про надання нової, з визначенням "її Імператорської Величності, високої милості, розгляд і рішення учинити, про що й послати указ у Колегію Іноземних Справ"».

Такий указ посланий був 30 квітня 1726 року (ОАСС Т. VI, № 133)²⁷. Отже, з цієї грамоти нового Антіохійського патріарха можна зробити висновок, що справа про відновлення втраченої грамоти вирішена так і не була в 1724 році.

Підсумовуючи вищесказане про прохання двох Східних патріархів щодо обіцяної матеріальної допомоги, слід зауважити, що, очевидно, російським царем Петром I була навмисно призупинена видача «пожертвуваних» грошей з 1721 року Константинопольському патріархату, у такий болючий спосіб чинячи тиск на патріарха Єремію, щоб від нього домогтися визнання неканонічного вищого церковного устрою в Росії. І коли, нарешті, через 2 роки патріарх визнає цей Синод, обіцяні гроші так і не надходять, і він змушений тепер просити їх знову, не розуміючи причини затримки. Відомо тільки, що за наступників Петра I фінансування Константинопольського патріархату було відновлено, але сума допомоги була набагато меншою, ніж була до цього, що навіть синодальні члени отримували більше, ніж увесь Константинопольський патріархат разом. Антіохійський патріарх Афанасій, визнаючи Св. Синод, сподівався, що російська влада натомість відновить утрачену жалувану грамоту, але справа ця зволікала й невідомо, чи була взагалі вирішена.

Отже, новий вищий церковний орган управління Російською Православною Церквою – Св. Синод – був визнаний Східними Патріархами, проте лише двома з них. Це можна пояснити тим, що

²⁷ Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. – Т. VI (1726). – СПб., 1883. – Стлб. 210.

все-таки церковна реформа, яку здійснив цар Петро I, була неканонічною і не відповідала устрою Православної Церкви. Два Східних Патріархи, зокрема Константинопольський та Антіохійський, погоджуються визнати нову форму правління Церквою в Російській імперії лише під тиском обставин: перебуванням Східних Патріархів під турецькою навалою і залежністю їх від російських субсидій. Ці грошові субсидії були обіцяні й видавалися Патріархам, але коли відповідь із визнанням Синоду зволікалася, то фінансування припиняється і відновлюється після визнання, проте в мізерних розмірах, як ми це бачимо на прикладі Константинопольського Патріархату. Сам же Константинопольський патріарх Єремія III усвідомлював, що він визнав неканонічний «багаточленовий» Синод і просить за це відновити обіцяне фінансування, але царський уряд потребував лише визнання своєї реформи, тому і після отримання схвальних грамот нехтує потребами Східних Патріархів.

Таким чином, Святійший Урядуючий Синод був визнаний Східними Патріархами (лише двома) і сакраментально-ієрархічна структура Церкви не була пошкоджена. Тому гострота реформи не в канонічній її стороні, а в тій психології, з якої вона виростає. Через установа Синоду Російська Церква стає одним з державних департаментів, і до 1901 року члени його в своїй присязі величали імператора «*крайнім суддею*», і всі його рішення приймалися «*Своєю від Царської Величності даною владою*», «*за указом Його Імператорської Величності*».

Якщо й належало впорядкувати Російську Церкву, дійсно досить розхитану самим же Петром і його небажанням двадцять років допускати обрання нового патріарха, то для цього влаштування не було необхідності вигадувати «Духовний регламент», а належало б лише обрати патріарха і скликати Помісний Собор. Тепер немає потреби лицемірити апологетам синодальної системи, які ще є в наш час серед очільників РПЦ, само собою зрозуміло, що не про благоустрій у Церкві думав цар Петро I, а про її підкорення царській владі.

Список джерел і літератури:

1. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. – Т. IV (1724). – СПб.: Синодальная типография, 1880. – 560+СХХVI стлб.+80 с.

2. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. – Т. VI (1726). – СПб.: Синодальная типография, 1883. – XI с.+586+CCCLXXXVI стлб.+78+II с.
3. Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. – Т. IV (1724-1725 янв. 25). – СПб.: Синодальная типография, 1876. – 16+366 с.
4. Царская и Патриаршие грамоты о учреждении Святейшего Синода, с изложением Православного исповедания Восточно-Кафолической Церкви. – СПб.: Синодальная типография, 1838. – 72 с.
5. *Карташев А. В.* Очерки из истории Русской Церкви: В 2-х т. – СПб.: Изд-во Библиополис; О. Абышко, 2004. – Т. 2. – 590 с.
6. *Лотоцький О., проф.* Автокефалія: У 2-х т. – Варшава: Праці Українського Наукового Інституту, 1935-1938. – Т. 2: Нарис історії автокефальних Церков. – 1938. – 560 с.
7. *Рункевич С. Г.* История Русской Церкви под управлением Святейшего Синода: В 2-х т. – СПб.: Тип. А. П. Лопухина, 1900. – Т. 1: Учреждение и первоначальное устройство Святейшего Правительствующего Синода (1721-1725). – 429+II с.
8. *Смолич И. К.* История Русской Церкви 1700-1917: В 2-х ч. – М.: Изд-во Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1997. – Ч. 1. – 800 с.
9. *Федоров В. А.* Русская Православная Церковь и государство. Синодальный период. 1700 – 1917 гг. – М.: Русская панорама, 2003. – 480 с.
10. *Флоровский Г., прот.* Пути русского богословия. – 3-е изд. – Париж: YMCA – PRESS, 1983. – 600 с.
11. *Цыпин В., прот.* Курс церковного права. – Клин: Христианская жизнь, 2004. – 704 с.